

KÜRESELLEŞME, ULUS DEVLET VE ETİK

Ensar Nişancı

T.C. Haliç Üniversitesi, İstanbul

ÖZET: Küresellik dünyanın bütünleşmesine ve küreselleşme ise bu bütünleşmenin karmaşık süreçlerine işaret etmektedir. Dünyanın bütünleşmesi öncelikle teknolojik gelişimle ilgilidir. Ancak bundan önemli olarak bu bütünleşmenin neyi ifade ettiği. Küreselleşme insanlık adına bir kazanım mı yoksa tarihsel deneyimleri anlamsızlaştıran bir süreç mi? Bütüncül bir yaklaşımdan hareketle tanımlandığında küreselleşmenin içerik açısından modernlikle, biçim açısından ise post modernlikle büyük ölçüde benzeştiği söylenebilir. Hatta daha ileri giderek küreselliği modernliğin küresel ölçekte gerçekleşmesi şeklinde tanımlayabiliriz. Böyle olmakla birlikte küreselleşme çok ciddi tehditleri de içermektedir. Kısaca küreselleşme etikle desteklendiğinde yeni bir aydınlama şeklinde okunabilecek bir fenomen iken etik rönesans olmadığında kültürel asimilasyonu, siyasal hegemonyayı ve ekonomik sömürüye zemin hazırlayabilecek bir süreçtir. Küreselleşme sürecince etiğin hangi temeller üzerine bina edileceği sorunsalı önemlidir. Bu çalışmada toplumsal sadakat düşüncesine dayalı meslek etiğinin bu konuda önemli bir dayanak teşkil edeceği düşüncesindeyim. Emile Durkheimin bu konudaki çalışmaları aydınlatıcıdır.

ANAHTAR KELİMELER

Küresellik, Küreselleşme, Ulus Devlet, Deregülasyon, Etik Rönesans

RÖNESANS GLOBALIZATION, NATION STATE AND ETHICAL RENAISSANCE

ABSTRACT

While Globality refers to the integration of World, globalization contains the complex processes of this integration. The integration phenomenon is something to do with development of technological infrastructure encompassing everywhere. However What that integration means is of greater importance; is it a

gaining for mankind as a whole or does it mean destruction of what has already been achieved. It can be said that globality, by its essence, has much in common with modernity with respect to its content and with post modernity with respect to its form. But for globalization to mean a new Enlightenment and to be considered as radical modernity ethical renaissance is obligatory. Otherwise it is almost inescapable for it to result in cultural assimilation, economic exploitation and political hegemony. On which foundation will ethics be based in the globalization process is a major problem to be tackled. We attempt to introduce professional ethics which is based on by its essence solidarity for society. By this token we can get great help from Durkheim.

KEY WORDS

Globality, Globalization, Nation State, Deregulation, Ethical Renaissance

I-TEMEL SORUNSAK; GİRİŞ

Günümüz dünyasında yapılacak sosyal, siyasal ve kültürel analizlerde dikkate alınması gereken başat değişkenlerden biri, belki de en önemlisi, küreselleşme ve küreselliktir, diğeri ise etik rönesans. Küresellik ve küreselleşme, yeni bir durum ve oluşuma işaret ederken, etik rönesans bu oluşum sürecinde ortaya çıkması muhtemel sosyal, siyasal ve kültürel sorunlar ve kaotik durumlara karşı deyim yerinde ise bir panzehirdir. Dünya ölçeğinde büyük değişimlerin habercisi olan küresellik ve küreselleşmeye yönelik doğru bir tutum belirleyebilmek, her şeyden önce onları doğru bir şekilde tanımayı ve dolayısıyla tanımlamayı gerekli kılmaktadır. Bu amaca yönelik olarak bu çalışmanın birinci ayağında bahsi geçen iki kavram bütüncül bir yaklaşımla tanımlanmaya çalışılacaktır. Küreselleşmiş dünya nasıl bir dünya olacaktır? O, tarihten radikal bir kopuşu mu simgelemektedir yoksa geçmişle bir süreklilik göstermekte midir? Bir başka anlatımla küresellik insanoğlunun tarihsel yürüyüşünde vardığı bir kerte midir yoksa tabularasa öngören, geçmişle bütün bağları koparan bir devrim midir? Daha da önemlisi küresellik insanlık tarihi açısından bir kazanım mıdır; eğer değilse ona karşı koymak yani küreselleşme sürecini durdurmak ya da tersine çevirmek mümkün müdür? Bu ve benzeri sorular çalışmamıza konu olan kavramların tanım çerçevesinin tayininde belirleyici olacaklardır.

Küresellik ve küreselleşmeyi deşifre etmek, onların soy kütüklerini ortaya koymak bu çalışmamızın ana hedefidir. Söz konusu kavramların tematikleri açısından modernlikle, formu bakımından ise modernliğin içten eleştirisini teşkil eden post modernlikle büyük ölçüde örtüştüğünü göstermek bu ana hedefe giden yolda önemli kilometre taşıdır.

Çalışmamızın ikinci ayağında ise, küreselleşmenin deregüle edici/çözücü yönü üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede ulus devletin yeni konumu mercek altına konacaktır. Böylelikle hem etik rönesansı gerektiren zorunlu şartlar, hem de küresellik ve küreselleşmeyle modernlik arasındaki yakın ilişki ortaya çıkacaktır. Deregülasyon dediğimizde geleneksel kurumsal aktörlerin

etkinliklerini yitirmelerini kast ediyoruz. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan ulus-ötesi ortamlar denetimden uzaktır. Öz denetimi sağlayan etik duyarlılıklar devreye girmediği taktirde küresellik ve küreselleşmenin; ekonomik sömürüye, kültürel asimilasyona, çevresel felaketlere ve siyasal hegemonyaya zemin hazırlamaması adeta kaçınılmazdır.

Bir an için etiğin gerçek bir panzehir olduğunu kabul ettiğimizde karşımıza bir başka önemli sorun daha çıkmaktadır; o da şudur küreselleşme sürecinde etiğin kaynağı ne olacak? Sosyal sorumluluk bilincinin etiğin en tanımlayıcı özelliklerinden biri olduğu dikkate alındığında, bu sorunun önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Sosyal sorumluluk duygusunun, öncelikle toplumsal bilinç ve bu bilince bağlı olarak gelişen toplumsal sadakati gerekli kıldığı düşünüldüğünde, etiğin muhayyel küresel toplum üzerine inşa edilemeyeceği açıkça ortaya çıkmaktadır. İşte çalışmamızın üçüncü ayağında böyle bir açmazın çözümlenmesi konusunda Durkheim'e başvurabileceğimizi göstermeğe çalışacağım. Şüphesiz ki, etiğe ve onun temeline ilişkin eskiçağ filozoflarından günümüze çok farklı ve sistematik çalışmalar bulunmaktadır¹. İstisnasız bu filozofların hepsi günümüz için önemlidir. En azından onlar etiğin (moral) lüzumuna işaret etmektedirler. Ancak özellikle Durkheim'i ön plana çıkarmak isteyişimizin nedeni onun organik ve mekanik sadakat kavramsallaştırmalarıdır. Söz konusu iki sadakat türünden hareketle gittikçe artan bir şekilde muhayyelleşen bir toplumsallık ortamında etik için önemli bir temel geliştirilebilir. Nasıl ki Durkheim cemaatsal yapılanmadan yani birincil bağlarla birbirine bağlı ve yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu bir sosyallikten ikincil bağların egemen olduğu sosyalliğe ve ulusa geçişte sosyal sadakatin temelini, artık büyük ölçüde meslek sadakatine dayanmağa başladığını söylüyor idiyse, çünkü o toplumların dinamik güçlerini iş bölümünün oluşturduğuna inanmaktaydı, benzer şekilde, bugün de kabileden ulusa geçerken yaşanan krizin aşılmasını andırır bir biçimde küreselleşme sürecinde meslek sadakatinin ve bundan da önemli olarak insanlık bağının sosyal sadakatin dolayısıyla etiğin temellerinden biri olabileceği düşüncesindeyim².

II-KÜRESELLİK VE KÜSELEŞME; BİR TANIMA DOĞRU

Boyutları çok geniş, kapsamlı ve derin ayrıca statik bir durumdan çok dinamik bir süreci ifade eden küresellik ve küreselleşme gibi iki kavramı bir iki cümleyle ve matematiksel kesinlik içinde tanımlamak pek mümkün

---

¹ Bu konuda eskiçağ filozoflarından günümüze çok kapsamlı ve derin tartışmaların yapıldığı bilinmektedir. Sokrat'tan (mö, 469-399) Spinoza'ya (1632-1677) Decartest'an (1596-1650) Kant'a (1724-1804) ve Jeremy Bentham'dan (ö, 1832) Stuart Mill'e (ö, 1873) kadar bir çok filozof kendilerine göre birer ahlak/etik anlayışına sahiptirler.

² Burada Platon'un erdem ahlakının, Kant'ın vazife ahlakının ve Spinozanın iman ışığına dayalı ahlakının ihmal edilmesi gerektiğini söylemek istemiyoruz. Etiğin gerekliliği ve meslek etiğinin oldukça işlevsel olabileceğini vurgulamak amacındayız.

gözükmemektedir. Söz konusu kavramları çok kalın çizgilerle de olsa resmetmek gerekirse; küresellik dünyanın bütünleşmesine, küreselleşme ise söz konusu bütünleşmenin karmaşık süreçlerine işaret etmektedir.

Küreselleşmenin tarihi modernliğin tarihi kadar eski olsa, hatta ondan çok daha gerilere götürülebilse bile, bu konu üzerinde yoğun ve gerilimi yüksek tartışmalar 1980li yıllarda başlamıştır. (Robertson, 1992; 8-9). Bunda II. Dünya diye adlandırılan Sovyet bloğunun yıkılması ve buna bağlı olarak soğuk savaşın sona ermesi etkili olduğu kadar, gerçekleştirilen elektronik devrimin, yer kürenin her noktasını ulaşılabilir kılabileceği derecede yaygınlaşan kitle iletişim araçlarının, bilişim teknolojisinin ve nakil vasıtalarının payı büyüktür. Ancak, küreselleşme sadece teknolojik ve ekonomik alandaki değişimlere indirgenemez, o aynı zamanda sosyal, siyasal, kültürel alanlarda da büyük değişim ve dönüşümlerle birlikte anılmalıdır. Hatta, Robertson'un (Robertson, 1992; 61) vurguladığı gibi, yaşanan değişimlerin en önemlisi bilinç düzeyindedir; küreselleşen dünyada artık dünya bir bütün şeklinde algılanmakta, zamana, topluma, coğrafyaya, kimliğe, siyasete ve bireysel benliğe ilişkin tasavvurlar bu bilinç çerçevesinde yeniden gözden geçirilmektedir. Coğrafyanın, insanlığın önüne koyduğu engellerin ortadan kalkmış olması böyle bir gelişmenin, en önemli itici gücüdür. Yerkürenin en uçra köşelerinin bile birbirine bağlanarak dünyanın bütün aktörleri arasında diyalektik bir etkileşim sürecinin başlaması, sözü edilen bilincin oluşmasında anahtar role sahiptir. Küreselleşme sürecinde dünya hem 'mesafe' hem de 'zaman' açısından daralma sürecine girmiş³, bu süreçte uluslar arasındaki sınırların geçişkenlikleri artarken, küresel entegrasyon kavramı ve köyleşen dünya metaforunda ifadesini bulan yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Şu halde küresellik dünyanın tek bir yer haline gelmesini ifade etmektedir. Ancak bu bütünleşmenin neyi ifade ettiği çok önemli bir sorundur. Küreselleşme insanlığa ne katacak, onun etkileri olumlu mu yoksa olumsuz mu olacak? Bu sorunun cevaplanabilmesi için öncelikle dünyanın fenomenel olarak köyleşmesinin beraberinde neleri getirdiğine bakmak icap etmektedir.

Küreselleşme eğer, dünyanın fenomenel olarak küçülerek bir köy haline gelmesi ise onun iki önemli boyutundan söz etmek mümkündür bunlardan biri bütünleştiriciliktir, diğeri ise çözücülük. (Pieterse, 2000: 100). Çözücülük, toplumların ve toplumsal örüntülerin önündeki sınırların/engellerin kalkması ve "ötekilerle" "tesviye" (eşitleme=diğerlerinden biri olma) edilmelerini ve eşitlemelerini ifade etmektedir. Söz konusu tesviye "biyografilerin küreselleşmesi" kavramıyla ifade edilen durumu ortaya çıkarmaktadır; önceleri dış dünyaya kapalı ve mutlaklık yüklenmiş dinler, kültürler, uluslar ve meslek örgütleri arasında ister istemez diyaloglar başlamaktadır; çünkü artık onlar her an bir birleriyle yüzleşmektedirler (Beck, 2000: 72-73). Böylelikle 'tek doğrucu'

³ Dünyanın küçülmesi sınırların ortadan kalkması fenomenolojiktir. Coğrafi büyüklükleri zamanla ölçtüğümüzde onun küçüldüğünü hatta yok olduğunu söyleyebiliriz. Sınırlar ise yerinde durmakla birlikte klasik fonksiyonlarını büyük ölçüde yitirmektedirler.

yaklaşımlar, entegrist dünya görüşleri, istemeyerek de olsa katılıklarından vazgeçmek durumundalar. Onlar artık kendilerine diğerlerinin aynasında bakarak mukayese etmektedirler. Hangi noktada iyi ve hangi nokta da kötü durumda olduklarına bu mukayese sürecinde hükmedebilmektedirler. Bu nedenle artık hiç bir kültür, hiçbir inanç ya da ideoloji diğerinden yalıtılmış bir biçimde varlığını devam ettirme; ‘ötekine’ sırt çevirme olanağına sahip olmadığı gibi, - dolayısıyla- kendini evrensel olanın yerine koyma şansına da sahip değildir⁴. Böyle bir ortamda, örneğin yerel ya da milli kültür diğer kültürlerden biri, toplum ise diğer toplumlardan biri durumuna gelmektedir. Şu halde küreselleşmenin çözücü boyutu çoğulcu bir anlayışı doğurmaktadır Bu da onun esasen post modernlikle olan yakın ilişkisini göstermektedir.

Giddens (Giddens,1990; 64) da küreselleşmeyi tanımlarken onunla modernlik arasında doğrudan bir ilişki kurmakta ve onu yerel olayların binlerce kilometre uzaklıktaki olayları etkilemesi ve onlardan etkilenmesi neticesini doğuran ilişkilerin yoğunlaşması şeklinde anlamının doğru olacağını söylemektedir. Yine Giddens (Giddens, 1991, 5) küreselleşmenin evrenselleşmeye yol açtığını belirtmekte, ancak yerleşik normlar ve anlam haritalarının hızla değiştiğinden bireyler ve toplumsal entitelerin karmaşık ve dinamik ortamda kendilerini yeniden tanımlama gereksinmesi ile karşı karşıya kaldıklarından söz etmektedir .

İşte küreselleşmenin dünyayı “tek bir mekan” haline getirmesi kültürde dahil olmak üzere ulusal olan ve coğrafya temelinde tanımlanan hemen her şeyi rölatifləştirmesini doğurmakta, ve böylelikle insanlar, uluslar, kıtalar arasındaki buz dağlarını eriterek onların karşılıklı etkileşimine zemin hazırlamaktadır. Bütün bu gelişmeler, dünyanın gittikçe artan bir şekilde daha fazla entegre olmasını ve onun bir bütünlük içinde algılanmasını beraberinde getirmektedir. Şu halde ilk bakışta çelişik gibi gözükse de, küreselleşmenin rölatifləştirici ve bütünleştirici boyutları birbirini tamamlamaktadır. Küreselleşme sürecinde entegrasyona giden dünyayı, birinci, ikinci ve üçüncü dünya kategorileri altında sınıflandırmak artık pek doğru bir yaklaşım sayılamaz. (Berger, 1994; 258-260). Çünkü rölatifleşme ve entegrasyon ameliyelerinin bir sonucu olarak bugün Avrupa’nın göbeğinde Afrika’ya ait karnavallar boy gösterirken, Afrika’da Avrupa şehirleri yükselmektedir. Bu itibarla, Güralp’in de belirttiği üzere, artık üçüncü dünya diye bir dünyadan söz etmek o kadar gerçekçi değildir. (Güralp, 1998; 953)

Küreselleşme sürecinde değişen sadece toplum yapısı değildir, bundan daha önemli olarak topluma ve dünyaya bakış biçimi de değişmektedir; o kadar ki bu konuda yeni bir paradigmanın bile doğduğunu söylemek mümkündür. Bu paradigma sosyal, siyasal, kültürel ilişkiler, iktidar yapıları ve ekonomik aktivitelere daha farklı anlamlar yüklenmektedir. Söz konusu değişimler içinde

---

⁴Bu noktada küreselleşmeyi post modernliğin bir devamı şeklinde yorumlayanların bulunduğu vurgulanmalıdır.

belki de en önemlisi “dışlayıcılığın” yerini “içine alma” yaklaşımının almasıdır. "Ya o ya da bu" yaklaşımından "hem o hem de bu" yaklaşımına geçiş dışlama, dışında bırakma yerine içine alma ve dahil etme duyarlılığının egemenliğinin en somut ifadelerdir (Robertson, 1992., 61). Artık diğerleri -bizim dışımızdakiler, diğer kıtadakilere, diğer ırkın mensupları, diğer çıkar grupları - “öteki” değil, varlıkları ve deneyimleri bizimki kadar önemli olan kesimlerdir⁵. Küreselleşen dünyada geleneksel “reel politika” anlayışı da büyük ölçüde revize edilmekte “ulusların birbirlerinden bağımsız entiteler oldukları” düşüncesi yerini “çok yönlü bağımlılık” anlayışına terk etmektedir (Keohane, Nye, 2000; 78-79). Esasen sözü edilen bu değişimleri, özellikle de paradigmaya ilişkin olanı, küreselleşmenin yine tesviye ve entegrasyon boyutlarıyla açıklamak mümkündür.

Anlaşılabileceği üzere sosyal, kültürel ve siyasal örüntüler küreselleşme sürecinde yeniden tanımlanmakta, bazen homojenleşmeler, bazen melezleşmeler ve bazen de buharlaşmalar yaşanmaktadır; söz konusu süreç içinde değerler bazında da benzer bir değişim yaşanmaktadır; bazı evrensel değerler yerelleşirken, diğer taraftan yerel olan evrenselleşmekte ve evrensel içinde yerini almaktadır (Pieterse, 2000; 100-102). Böylelikle yerel olan evrensel katkıda bulunurken evrenselin aynasında kendisini eleştirerek başkalarını hesaba katmayı ve kendi kendini sınırlamayı öğrenmekte hem de bu çerçevede yerel evrensel katkıda bulunmaktadır.

Ancak söz konusu süreçte coğrafyayla ve coğrafyaya bağlı olarak gelişen sosyal, siyasal ve kültürel örüntülerle kurulan bağlar gittikçe zayıflamaktadır. Bir anlamda ulus ötesi ortamlar oluşmaktadır. Bu aynı zamanda geleneksel sadakat türlerinin azalması ve regülasyon araçlarının etkinliğinin nispi olarak zayıflaması anlamına gelmektedir. Küreselleşmenin bir alaca karanlık kuşağına benzetilmesi ve onun sorunsallaştırılması da burada yatmaktadır; kültürlerin, ekonomilerin, ulusların tesviye olmaları ve mutlaklıklarını yitirmeleri acaba insanlık için yeni bir Aydınlanmanın, yeni bir modernliğin yolunu mu açacak, yoksa küresel toplumu kaosa, değer yitimine ve nihilizme mi sürükleyecek sorunsalı etrafında ciddi tartışmalar yapılmaktadır. Ve küreselleşme özelinde kutuplaşmalar bu sorular verilen cevaplarla şekillenmektedir. Şimdi bu yaklaşımlara kısaca göz atalım.

---

⁵ Küreselleşme ve postmodernlik arasında kurulan bağlar küreselleşme sürecinde genel geçerlik iddiasını taşıyan meta anlatıların çözüldüğü, çoğulculuğun kabul edildiği, bir durumu tezini doğrular niteliktedir. Bu çerçevede post modernlik küreselleşmenin kültürel yansıması biçiminde de okunabilir. Bu konuda bkz, Cengiz Becermen, “Küreselleşme ve Postmodernite” Abant İzzet Baysal Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2001-2002, Sayı: 3

III-KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK FARKLI YAKLAŞIMLAR

Küresellik ve küreselleşmeye ilişkin yapılan tartışmaların genelde bu iki eksen arasında yapıldığını söylemek pek yanlış olmaz. Eksenin bir ucunda küreselleşmeye karşı olumsuz tavır takınanlar konumlanmakta, diğer ucunda ise onu savunanlar. Küreselleşmeye karşı olumsuz tavır takınanları da iki grup altında toplamak mümkündür: bunlardan biri milliyetçi yaklaşım, diğeri ise neo-Marksist yaklaşım. Milliyetçilere göre küreselleşme genelde ulusal bütünlüğü, özelde ise sosyal yapıyı çözücü ve bireyi köksüzleştirici, kültürü melezleştirici ve kozmopolitleştirici, tarihsel kazanımları yok edici bir süreçtir⁶.

Neo-Marksist retorikten⁷ hareket edenler içinse küreselleşme kapitalizme dayalı sömürgeciliğin derinleşmesi ve genişleyerek küresel boyut kazanmasından başka bir şey değildir. Bu görüşlerin savunucularına göre küreselleşme aslında amaçlı bir plan ve ideolojik bir söylemdir. Bu nedenle kesinlikle ona karşı gelinmelidir. Küreselleşmeye karşı olumlu tavır takınanlar ise onun yeni bir küresel bilince neden olduğunu insanları bütünleştirdiğini, ekonomileri daha rasyonel hale getirdiğini ve küresel anlamda insanlık için bir kazanım olduğunu, dolayısıyla küreselleşme ileri boyutlara taşındığında insanlığın genelde refahının yükseleceği, sorunların el birliğiyle daha rahat çözümlenebileceğini ve daha barışçıl bir ortamın yaratılacağını ileri sürmektedirler.

Bir diğer yaklaşım biçimi ise küreselliğin/küreselleşmenin öncelikle amaçlı değil, aksine insanlığın tarihsel yürüyüşünde vardığı bir eşik olduğunu düşüncesinden hareket etmektedir. Bu nedenle, bahsi geçen görüşün sahipleri küreselleşmeyi, indirgemeci bir bakış içinde peşinen iyidir ya da kötüdür şeklinde değerlendirmek yerine, daha bütüncül bir yaklaşımla onları değerlendirmenin zorunluluğuna işaret etmektedirler. Böyle bir yaklaşım, önyargısız, nesnel/reflektiftir. Bu yaklaşımı simgesel olarak betimlemek gerekirse küreselleşme aslında “alaca karanlık kuşağı”dır. Söz konusu ‘kuşaktan’ insanlık adına yeni ve ‘aydınlık’ bir günün mü yoksa karanlık bir gecenin mi

---

⁶ Burada birde milliyetçiliğin ve milliyetçi söylemin kapalı demokrasiler ve ekonomiler için bir kalkan olarak kullanılardan söz etmek gerekmektedir. Dünyanın bir çok yerindeki yerel otoriteler ve politikacılar ekonomi ve politika üzerindeki mutlak denetimlerini kaybetme kaygısıyla vatandaşlarını küreselleşmeye karşı uyarılmaktadırlar. Yönetimlerin küreselleşme karşısında duydukları tedirginlik, ekonomi ve siyaset üzerindeki kontrollerinin mutlaklığı ve resmi bir ideolojiye sahip olmaları ile doğru orantılı, şeffaflıkları ve özgüvenleriyle ters orantılı gibi gözükmektedir

⁷ Bu retorik daha çok Wallerstein’in Dünya Ekonomi Sistemi yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, dünyanın merkez çevre ve yarı merkez olmak üzere üç ayrı katmandan oluştuğu ve merkezde duran aktörlerin çevreyi sömürdükleri tezine dayanmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle geliştirilen eleştiriler küreselliği indirgemeci bir yaklaşımla sömürgecilikten ibaret gösterdikleri için Peter Meyer ve Robertson tarafından ciddi şekilde eleştirilmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz, Peter Meyer, Religion and Globalization, Sage Publications, London, 1994, ss, 21-26 ve Robertson, a.g.e., s.61

çıkacağını peşinen söylemek doğru değildir. Küreselleşmenin karanlık yüzünün aslında ne olduğunu Neo-Marksist söylem ve ulusalcı yaklaşımlar bize söylemektedir; asabiyeenin yitimi ve sömürgeciliğin küresel boyut kazanması. Aydınlık yanını ise küreselleşmeciler. Ancak reflektif yaklaşıma göre bu sürecin yerküre ve üzerinde yaşayanlar için yeni bir umut olması koşula bağlıdır; bu öyle kendiliğinden olacak bir şey değildir. Küreselleşmenin nihilizmi, anomiyi, ekonomik sömürüyü, çevresel felaketleri, terörizmi, etnisizmi, fundamentalizmi doğurmasının da sorumluluğu bize aittir.

Sonuncu yaklaşımın önyargısız, daha objektif ve bütüncül olması nedeniyle diğerlerine göre daha tutarlı olduğu söylenebilir. Ancak bu diğer yaklaşımların hiç doğruluk paylarının olmadığı anlamına gelmemelidir. Dünyanın birbirine entegre olması ne mutlak anlamda kötü ve ne de iyidir. Onun içinde hem fırsatlar hem de tehditler potansiyel olarak bulunmaktadır. Küreselleşme süreci geri döndürülemeyeceğine göre yapılması gereken iş bütün aktörlerin sorumluluk duygusu içinde hareket etmeleridir. Aktörler eylemlerini gerçekleştirmeden önce onun kültürel, sosyal ve siyasal ve doğal çevre üzerinde ne tür bir etki meydana getireceğini düşünmelidirler. Ayrıca küreselleşen dünyada geleneksel aktörlerin sorunlarını tek başlarına çözmeye olanağı kalmadığından aktörlerin birbirleriyle dayanışma zorunluluğu vardır.

Bu amaca yönelik olarak küresel düzeyde etik bir rönesans zarureti karşımızda durmaktadır. Öyle ki ya etik rönesans gerçekleşecek ya da küreselleşmeye kötümser yaklaşanların tezleri doğru çıkacak. Ancak küresel ölçekte ve ortamda etik hangi temeller üzerinde ve ne ölçekte yeniden doğacak bu sorunda oldukça önemlidir. Bu sorunun çözümü için yapılması gereken ilk iş öncelikle deregülasyon süreçlerine bakmak ve daha sonra bu çerçevede kalarak etik için bir temel bulmak.

IV-KÜRESELLİK VE ULUS DEVLET: BİR DUALİTE Mİ YOKSA YENİ BİR AÇILIM MI ?

Küreselliğin nasıl bir değişim ve dönüşüme neden olduğunu ve ne tür bir vasatın doğuşuna zemin hazırladığını görebilmek için yapılması gereken ilk iş modern dönemin temel aktörlerinin konumuna ve onların küreselleşme sürecinden ne ölçüde ve hangi istikamette etkilendiklerine bakmaktır. Bilindiği üzere sanayi devrimi sonrası dönemde gerek ulusal gerekse de uluslar arası düzeyde temel aktör ulus devlettir (Keohane, Nye, 2000., 77) Ulus devlet teritoryal bir devlettir; yani onun egemenliği belirli bir mekanı zaptı altına almasının bir fonksiyonudur. Vatan diye tanımlanan ve sınırları çok net bir şekilde çizilen bu coğrafya üzerindeki sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik aktivitelerin tamamı bu devlet tarafından düzenlenmektedir/regüle edilmektedir. Sınır ötesi çoğunlukla farklı bir kültür, tarih, dil ve kısaca farklı bir ulusa işaret etmektedir. Bu nedenle ulus devlet sisteminde sınırlar üzerine özel bir vurgu yapılmaktadır. Sınır ötesi farklı bir ulus ve kültüre işaret etmektedir. O kadar ki ulus devletinin sınırları ile toplumların sınırları kesişmektedir. Toplumlar, kültürler, ekonomiler hep bu sınırlar içindeki mekana yani yurt kavramına bağlı

olarak yapılmaktadır (Beck:2000;23). Ulus devlet ise söz konusu sınırlar içindeki bütün ilişkileri yasama faaliyetleriyle düzenleyen/regüle eden, refah politikalarıyla vatandaşlarını koruyan bir politik bir varlıktır.

Küresellik sınırların fenomenel olarak kalkmasını ifade ettiğine göre, yer küre üzerindeki coğrafyalar bütünleşmektedir. (Sassen,2000, 71). Söz konusu süreçte coğrafyaların rölatifleşmesi ve ardından yerkürenin bütünlüğü çerçevesinde birbirlerine raptedilmeleri aslında coğrafyaya bağlı yapılan bütün tanımlamaları da rölatifleştirmektedir. Artık, örneğin, Türk yurdu dünyadan yalıtılmış müstakil bir entite değil; bütünü, yani küreyi tamamlayan bir parçadır. Küreselleşmenin coğrafya üzerindeki bu etkisi doğal olarak coğrafyaya bağlı olarak tanımlanan sosyal, siyasal, kültürel örüntülerin ve ekonominin de küresele entegre olması, onun içinde bir yer kazanması, diğer örüntülerle orantılanması ve karşılaştırılması anlamına gelmektedir.

Şu halde, coğrafya üzerindeki hükümlerlik hak ve yetkisinin sınırlanmasını kaçınılmaz bir biçimde deregülasyon/çözülme süreci izlemekte; bununla eşanlı olarak ulus ötesi vasatlar –örneğin network toplumu- oluşmaya başlamaktadır. Bütün sorunda bu ulus ötesi vasatların bir eritme potası mı yoksa bir gül demetine işlevi mi göreceği üzerinde odaklanmaktadır. Eğer eritme potu işlevi göreceyse yerel olan ne varsa kaybolacak ve dünyada yoz ve monolitik tekbir kültür egemen olacak, gül demeti meteforunda sembolize edildiği gibi olması halinde ise kültürler varlıklarını diğer kültürlerle diyalog içinde varlıklarını devam ettirecekler, onlar kendi özelliklerini korurken diğer kültürlerle bir araya gelip çoklu bir kültürel yapının ve zenginliğin oluşmasına neden olacaklardır.

Yukarıda söylenenler çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında küreselleşme ile ulus devlet arasında bir dualitenin var olup olmadığı gündeme gelmektedir. Ancak ulus devletin ortaya çıkış biçimi ve üstlendiği misyon dikkate alındığında küreselleşme sürecinde kürede ortaya çıkan oluşumlar arasında bir paralelliğin bulunduğu düşünülebilir. Daha doğru bir ifadeyle aslında ulus devlet küreselleştiricidir, Ulus devletlerin kendi coğrafyaları bütün alanları rasyonelleştiricidir. Ulus devleti ortaya çıkaran modernlik bir anlamda ona modernleştirme misyonunu da vermiştir. Denebilir ki bütün ulus devletler ulusal bazda sosyal siyasal ve ekonomik ilişkileri modernleştiren aygıtlardır. Sosyal tabanı modernleştirirken komünal ve feodal örgütlenme biçimlerini çözmüş, bireyi ataerkil ilişkiler ağından ve kendine bağımlılaştırıcı, ‘içine doğulan’ yapılardan kurtararak onu özgürleştirmiştir. Böylelikle bireyselliğini kazananlar bu bireyselliklerine dayanarak bir kimlik kazanmışlardır. Bu kimlik ulusal sınırlar içinde yaşayan bütün insanlar için üst kimlik görevi üstlenmiş ve bütünleştirici bir tutkal olmuştur. Ulus diye bildiğimiz varlık bu şekilde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ulusal kimliğin teşekkülü aslında yerel kabilelerin, aşiretlerin, feodal yapıların rölatifleşmeleri, çözümleri ve mobilize edilerek üst kimlik etrafında birleştirilmeleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu üst kimliğe ise vatandaşlık bağıyla bireyler bağlanmışlardır. Renk, cinsiyet, zenginlik, din, mezhep, ayırımına bakmaksızın herkes eşitleştirilmiş ve vatandaşlar medeni

haklara kavuşturulmuştur. Bireysel haklar, Kadın hakları, çocuk hakları, işçi hakları, eğitim hakkı vb haklarla vatandaşlar yeni bir kimlik kazanmışlardır. Böylelikle vatandaşlar bir taraftan özerkleşirken (negatif özgürlük) diğer taraftan da homojenleşmişlerdir; her bir vatandaşa eşit hak ve sorumluluklar yüklemiş ve onları anayasal güvence altına almıştır.

Esasen bu süreci küreselleşmenin kompartmantalize edilmiş biçimi olarak yorumlamak mümkündür. Bu safhada sınırlar aracılığıyla uluslar birbirlerinden ayrılırlar bile bu sınırlar içinde kalan ulusların hepsi benzer süreçlerden geçmekte ve benzer deneyimleri yaşamaktadırlar. Varmak istedikleri hedef açısından bir birleriyle simetrikler ve izomorfik politikalara sahiptirler. Genelme yapmak gerekirse ulus devletler siyasal rejim açısından cumhuriyet ve demokrasiyi, kültür açısından sekülerizmi, ekonomik sistem bakımından endüstrileşmeyi, yönetim aygıtı bakımından ise rasyonel bürokrasi modelini benimsemişlerdir. Bu bakımdan aslında ulus devletin tematiğiyle küreselliğinki bir birlerinin simetriği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca söz konusu tematiğin modernliğe ait olduğunu vurgulamak gerekir. Ulus devletin gerçekleştirmek istediği hedefler esasen modernliğin hedefleridir.

Ulus devletten farklı olarak küresellik tesviyeyi uluslar temelinde yapmaktadır. Yani küresellik ulusları tesviye ederek yeni global ölçekte yeni bir bütünleşmenin kapılarını arıyor ve modernliği yeniden dünyanın gündemine taşıyor. Ne var ki bu yeni toplumsallığı regüle edecek bir ulusal bir hükümet bulunmamaktadır. Başka bir anlatımla küreselliğin ortaya çıkardığı yeni vasatta devlet eski gücünden çok şey kaybetmiş ve onun regüle edici gücünde sınırlanmıştır. Bu kaotik ortamdan çıkış yolu, yani ikinci modernleşmenin başarı şansı sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen Durkheim'in kavramsallaştırdığı "organik sadakat" nosyonuna benzer bir sadakat türünün yeniden insanlığın gündemine taşınmasına bağlıdır.

V-KÜRESEL TOPLUM VE ETİK RÖNESANS

Küreselliği en iyi tanımlayan metafor belki de "hükümsüz toplum"dur. Ancak bu toplumsallık birincil bağların –kan bağı hısımlık bağı-egemen olduğu gemeinschaft yani komünal cemaatçi toplumdan ve ikincil bağların –vatan bağı, dil bağı, kültür bağı ortak ülkü bağı vs-dil egemen olduğu ulusal toplumdan önemli farkları bulunmaktadır. Bilindiği üzere sosyolojik anlamda bir toplumsallığın teşekkül edebilmesi için topluluk üyelerinde bu toplumsallığa üyelik bağlarının, aidiyet duygusunun bulunması gerekir. Aidiyet bağı her bir üyenin eylemlerini gerçekleştirirken toplumsal bütünü düşünerek hareket etmesini zorunlu kılar. Toplumsal bilincin her bir üyede yerleşmesi "biz" duygusunun gelişmesine ve böylelikle hem teker teker her bir üyeye hem de toplumun bütününe karşı bir sadakat duygusunun gelişmesine neden olur. "Biz duygu ve bilinci" ne denli gelişkin olursa topluma karşı duyulan sadakatin, toplumsal sorumluluğun derecesi de o denli yüksek olur. Bu ise toplumsal bütünün parçaları olan üyeler için toplumun önem derecesine ve üyeler arasında gelişen empatiye bağlıdır. Topluma karşı gösterilen sadakat üyeler arasında

güven ilişkisinin doğmasına da neden olmaktadır; çünkü üyeler kendi çıkarları adına diğer üyelerin menfaatini ya da toplumsal bütünü menfaatini çığnemezler. Üyeler bundan emindir.

Emile Durkheim toplumsallığın çimentosunun sadakat olduğuna vurgu yapmaktadır. Toplumsal sınırların dar olduğu üyelerin arasında sıkı ilişkilerin bulunduğu bir vasatta söz konusu sadakatin oluşması oldukça kolaydır. Nitekim “aile sadakati” “akraba sadakati” gibi sadakat biçimleri oldukça yaygındır. Aile ve akraba sadakati hemen herkeste bulunur ve bu iki sosyal örüntü altürizmin en ilk ve en yoğun yaşandığı yerlerdir. Anne ve babanın çocuğa karşı hiçbir karşılık beklemezsizin gösterdikleri fedakarlık söz konusu altürizmin bir örneğidir. Aynı şekilde akraba sadakati de altürizme kaynaklık etmektedir. Durkheim bu iki sadakati mekanik sadakat türleri olarak tanımlamaktadır.

Ancak topluluğun sınırları genişledikçe doğal olarak yüz yüze ilişkiler olanaksız hale gelmektedir. Toplumsal entegrasyon güçlenirken toplum bilinci zayıflamaktadır. Çünkü toplum bir taraftan iş bölümü aracılığıyla birbirine olan bağımlılığı artarken diğer yandan da toplumun sınırı genişlediği ve farklı alanlar doğduğu için bir birini tanıma ve böylelikle karşılıklı empati zayıflamaktadır. Geleneksel sadakat türleri etkilerini yitirmekte ve bunun yerini farklı sadakat türleri aldığı ölçüde toplum bilinci de yeniden doğma şansını yakalayabilmektedir. Ulus aslında böyle bir toplumsal yapılanmadır. Ulusal bağlar karşılıklı ilişkiler yoluyla değil semboller ve medya aracılığıyla pekişmektedir. Bu bağlar ulusun üyeleri de uluslarına karşı sadakat göstermekte ve ulusun çıkarlarını bireysel çıkarlarının üstünde tutabilmektedirler. Ulusal sadakatin arkasında ise ulusa mensubiyet kazanılan haklar yatmaktadır. Nitekim vatandaşlık statüsü bireye medeni haklar vermektedir; bu hakları anayasal garanti altına almaktadır. Ayrıca, vatan bağı, dil bağı, tarih bağı, ortak ülkü gibi ortak yanlar toplum bilincinin harcını teşkil etmekte ve üyelerde toplumun bütününe karşı bir sosyal sorumluluk bilinci gelişmektedir. Buna ilaveten uluslar devlet şeklinde organize oldukları için toplumsal bütünlük ve regülasyon yasal düzenlemeler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Topluluk ruhunu temsil eden devlet yasalar aracılığıyla toplumu düzene sokarken, halk da demokratik ve sivil kurumlar aracılığıyla yasama erkini etkilemekte ve yasalara müdahale ederek onların toplumun ortak bilincinin bir ürünü yapmakta ve böylelikle devletin iktidarına karşı boyun eğme bir “rıza” biçimine dönüşmektedir. Ulus üyelerinin yasal sınırlara dikkat etmeleri, toplumun çıkarını korumak ve sosyal sorumluluk bilinci içinde hareket etmelerinin somut bir ifadesi olmaktadır.

Toplumun ölçek olarak daha genişlemesi ve iş bölümünün sınır ötesi bir özellik kazanması durumunda yani küresel ölçekte bir toplumun ortaya çıkması halinde bu toplum varlığını nasıl sürdürecektir. Böyle bir toplumun bütünleşmesi yüz yüze ilişkiler aracılığıyla gerçekleşmesi imkansızdır. Çünkü topluluk üyelerinin birbirlerini tanımaları, birbirlerine karşı sorumluluk duygusu içinde hareket etmeleri en azından klasik toplumsallık araçları çerçevesinde olanaksız gözükmektedir. Ne akraba sadakatine benzer bir sadakat ve ne de topluluk ruhunu temsil eden devlete benzer regüle edici bir organ bulunmaktadır. Yeni

toplum deyim yerinde ise tamamen "yabancılardan" müteşekkildir. Bu durumda küresel toplumun üyelerinin sosyal sorumluluk bilinci içinde hareket etmeleri için yeni bir sadakat türüne ihtiyaç duyulduğu kesindir; yoksa küreselliğin kaosa ve anarşiye dünyayı sürüklemesi kaçınılmazdır. Sadakatin temelinde paylaşma ortaklık biz duygusu bulunduğuna göre yeni global ölçekte nasıl bir ortaklık söz konusu olabilir?

Küresel toplum için iki önemli sadakat unsurundan söz edilebilir; bunlardan biri insanlığa sadakat diğeri ise mesleğe sadakat. Her ne kadar yer küredeki insanları tanıma onlarla karşılıklı konuşma ve diyaloglar vasıtasıyla ortaklıklar kurma olanaksız olsa bile, insanın kendine yönelmesi ve kendinde bulunan özelliklerin aslında bütün insanlarda bulunduğunu bilmesi yeni dönemin "sadakat vasıtası/kaynağı" olacaktır. Benim konuşmamı sağlayan benim yürümem, görmeme, işitmeme, düşünmeme imkan sağlayan insansal özellik neyse bütün insanlara bunları yaptırtan aynı şeydir düşüncesi insanlar arasında bütünleştirici bir bağ olabilecektir. Dolayısıyla insanları birbirine bağlayan en önemli ortak unsur insanın insan olma özelliğidir. Bu nedenle insanlar renklerine inançlarına ırklarına bakılmaksızın bir değerdir bu yüzden saygıya layıktır dokunulmaz hakları vardır. Onu etkileyecek bütün hareketler sorumluluk duygusu içinde gerçekleştirilmelidir. Onun hakları çiğnenmemelidir. Böyle bir bilinçlenmeye süratle gidildiğinden dolayı insanlar artık bir ulusun üyesi olduğu kadar insanlığın bir parçası şeklinde tanımlanmaktalar ve evrensel insan hakları çerçevesinde küresel toplumun üyelerinin temel hakları korunmaya çalışılmaktadır.

Meslek ahlakına gelince, küresel toplumsal bütünleşme Durkeimin organik sadakat dediği sadakat esası üzerinde bütünleşmektedir. Bu sadakat türünde iş bölümü ve bu iş bölümünün sonucu ortaya çıkan uzmanlaşma karşılıklı bağımlılığı artırmakta ve böylelikle toplumsal bütünlük sağlanmaktadır. Bu çerçevede profesyonel mesleklerin toplum olmadan varlıklarını sürdürebilmeleri olanaksızdır. Nitekim bir doktor öncelikle kendisini tedavi etmek için bu mesleği seçmediği gibi bir öğretmen de kendini ya da çocuklarını eğitmek için o mesleği seçmemektedir. Şu halde uzmanlığa dayalı bütün mesleklerin öncelikli hedefi topluma hizmet olmalıdır. zaten iş bölümünün arkasında "zimni bir sözleşme" vardır. Toplumun üyeleri kendi uzmanlık alanlarındaki işi toplumun menfaatini gözeterek gereğince yapacaklar böylelikle toplumsal yaşam devam etmiş olacak. Bu meslek üyesi olduğu topluma hizmet vermek için icra edilmektedir. Dolayısıyla mesleğe gösterilen sadakat aslında topluma gösterilen sadakattir. İş bölümü karşılıklı bağımlılığı getirdiğinden mesleklerden herhangi birinin gereğince yerine getirilmemesi toplumu bir kaosa sürükleyebilir. Profesyoneller gerek karar alma süreçlerinde gerekse de uygulamada toplumun tepkilerini öngörerek o şekilde davranmalıdırlar. İşte bu toplumsal sorumluluk duygusuyla hareket etme bilinç ve duyarlılığı mesleğin bir kimlik aracı olduğu anlamını da taşımaktadır. Hukukçu kimliği, doktor kimliği, politikacı kimliği, muhasebeci kimliği, eğitimci kimliği, hoca kimliği, vs. bu kimliklerin önemlerinin kavranması aslında sınırları belirsiz olmayan yani muhayyel

toplumun bir anlamda somutlaşması anlamına gelmektedir. Küreselleşme de karşılıklı bağımlılıklar yoluyla gerçekleştiğine göre bu süreç içinde ortaya çıkan boşluğu meslek etiği ve sadakatiyle doldurulabilir. Yasal düzenlemelere gerek kalmadan sorumluluk duygusuyla hareket etme azim ve düşüncesi bu düşüncenin somut ifadesi olan mesleğin gereklerine göre hareket etme küresel toplumun barışçıl bir biçimde bir arada varoluşunu sağlayabilecektir. Aksinin gerçekleşmesi halinde küresellik yeni bir Aydınlanmanın ve İkinci Modernlik dalgasının değil, yeni bir kaosun içine girilmesi kaçınılmaz gözükmektedir.

VI-SONUÇ

Yapılan bu çalışmada küreselleşmenin insanlık tarihi açısından yeni bir milat teşkil ettiği görülmüştür. Küreselleşme sürecinde geleneksel aktörlerin zayıfladığı dolayısıyla aslında bir çözülme sürecinin yaşandığı vurgulanmıştır. Söz konusu çözülmenin hem yeni bir Aydınlanmaya hem de karanlık bir döneme eşiklik etme potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir. Küreselleşmenin bir süreç olarak kendisinin amaçsız olmakla birlikte bu süreçte ortaya çıkan boşlukların insanlığın ortaklaşa amaçlı eylemleriyle doldurulmadığı takdirde kaotik bir durumun ortaya çıkacağı gerçeğinin altı çizilmiştir.

Bu çalışmada deregülasyon/çözülme olgusunu göstermek üzere klasik sistemde en önemli regülasyon aktörü konumundaki devletin pozisyonuna bakılmış ve bu bağlamda devlet ile küreselleşme arasında bir dualitenin olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan çalışmalar devleti ortaya çıkaran nedenlerin aslında küreselleşme sürecinde de etkili olduğu görülmüştür bu nedenle de küreselleşmeyi modernleşmenin ileri bir boyutu olarak değerlendirmenin mümkün olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın sonunda etik rönesansın hangi temeller üzerinde inşa edileceği tartışılmış ve insanlık bağının yeni bir sadakat unsuru olabileceği ileri sürülmüştür.

KAYNAKÇA

Becermen, C. (2002) “Küreselleşme ve Postmodernite” *Abant İzzet Baysal Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3

Beck,U. (2000). *What is Globalization*, Malden, Blackwell Publishers.

Berger M.T. (1994) “The end Of ‘Third World’” *Third World Quarterly*, Vol: 15, no:2

Giddens A.(1990) *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cornwell,

Giddens A (1991) *Modernity and Self Identity: Self and Society in Modern Age*, Chambridge.

Keohane, R O; Josephs N, (2000) “Realism and Complex Interdependence”, *The Globalization*, ed., J boli, F.J. Lechner, Blackwell Publishers

Meyer, J. W.; Boli J.; Thomas,G. M.; Ramirez F. O., (2000). “World Society and Nation State”, *The Globalization*, ed., by. F. J. Lechner, J. Boli, Oxford

Nash, K. (2000) *Contemporary Political Sociology; Globalization, Politics, and Power*, Oxford, Blackwell Publishers,

Peter, M.(1994) *Religion and Globalization*, Sage Publications, London.

Pieterse- J.N. (2000) Globalization as Hybridization, *The globalization*, ed., by. F. J. Lechner, J. Boli, Oxford

Robertson, R. (1992) *Globalization, Social Theory and Global Culture*, Sage Publications,

Sassen, S. (2000) “Whose City is It, Globalization, Formations and New Claims”, *The Globalization* der, F.J. Lechner, J Boli, Oxford

Waters, M. (1995), *Globalization*, New York, Routledge Publizations.

YuthasK.; Dillar J. F. (2001) *A Responsibility Ethic For Audit Expert Systems*, Journal Of Business Ethics, Sayı:30